

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده‌بنیاد

محسن نیازی^۱

اکبر ذوالفقاری^۲

علی فرهادیان^۳

[10.22034/ssys.2023.2825.3060](https://doi.org/10.22034/ssys.2023.2825.3060)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۲/۳۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۵/۷

تجردخواهی از جمله پدیده‌های متأثر از جوامع صنعتی و فراصنعتی است که روز به روز در حال گسترش است. از این رو، هدف اصلی این پژوهش، ارائه الگوی عوامل موثر بر تجردخواهی با رویکرد داده‌بنیاد است. در این پژوهش از طرح نظام‌مند استفاده شد که بعد از مصاحبه با ۱۸ نفر از صاحب‌نظران دانشگاه کاشان- که به صورت تصادفی ساده انتخاب شده بودند- اشباع نظری حاصل گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد که مقوله محوری تجردخواهی و تجرد قطعی است. شرایط علی شامل فردگرایی، ایده‌آل‌گرایی، شیوع تجرد، ترس از شکست در ازدواج، اهمیت خصوصیات ظاهری و مادیات، تجربه احساسی منفی، ترس از تشکیل خانواده، مشکلات خانواده، نبود بستر مناسب برای ارتباط، الزامی نبودن ازدواج، تغییر دیدگاه خانواده و جامعه، هزینه و عدم آمادگی؛ شرایط مداخله‌گر دارای ابعاد تجمل‌گرایی، تاثیر فضای مجازی، آداب و رسوم غلط، مهاجرت، ابهام در ملاک‌های انتخاب همسر، روابط خارج از ازدواج، و مخالفت خانواده؛ شرایط زمینه‌ای شامل عوامل اقتصادی، تحصیلات، سن و وضعیت اشتغال؛ راهبردها شامل تسهیل ازدواج، حمایت دولت، مراکز مشاوره، و خانواده‌ها در رفع موانع و عواقب و پیامدها شامل انزوا، مشکلات جسمی و جنسی، فرصتی برای ارتقای جایگاه فردی و اجتماعی و احساس آرامش و استقلال نقش‌آفرینی می‌کنند.

واژگان کلیدی: تجردخواهی، نظریه داده‌بنیاد، مجردزیستی و مدیریت تجردخواهی.

^۱ استاد، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

^۲ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، ایران (نویسنده مسئول)

E-mail: Akbarzolfaghari@pnu.ac.ir

^۳ استادیار، گروه مدیریت و کارآفرینی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

مقدمه

ازدواج، پیمان مقدسی است که در میان تمام اقوام و ملل طی زمان‌ها و مکان‌های مختلف وجود داشته است. ازدواج سرآغاز تشکیل خانواده- از قدیمی‌ترین نهادهای اجتماعی- است. ازدواج، امری اجتماعی، زیستی و فرهنگی متأثر از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌باشد که در تامین نیازهای انسان نقش اساسی دارد. سیر تحولات جوامع نشان می‌دهد ازدواج و خانواده به‌عنوان نهادهای اجتماعی، از تغییرات جهانی اثر پذیرفته و ساختی نوین پیدا کرده‌اند؛ به گونه‌ای که، در جامعه ایرانی چهار خصوصیت عمده ازدواج شامل عمومیت ازدواج، پیش‌رسی ازدواج، ازدواج با خویشاوندان و ازدواج چندزنی بروز و ظهور یافته است (خلیلی، ۱۴۰۰؛ کلاته‌ساداتی و دیگران، ۱۳۹۸). این تغییرات نیز در گذر زمان همگام با تحولات ساختاری و دگرگونی‌های عصر مدرنیته دستخوش تغییر شده است. بر این اساس، تحول روابط اجتماعی عصر مدرن، شکل‌های جدیدی از واگذاری زندگی فردی بر دوش جوانان را پدید آورده و موجب رنگ‌باختن زندگی اجتماعی و جمعی آنان شده است. امروزه، با رشد خصوصی‌شدن و ایده‌آلیسم منافع فردی، مجردزیستی نوعی شیفتگی برای تجربه زندگی جدید به شمار می‌رود. مجردزیستی، پدیده‌ای نو و شکل جدیدی از زندگی اجتماعی است که در زمره تعریف مسائل اجتماعی قرار می‌گیرد. بدین ترتیب، تغییرات ساختار خانواده و ازدواج در انطباق با تغییرات شرایط اقتصادی و اجتماعی صورت گرفته است. ایران نیز با ورود مدرنیزاسیون و تغییرات اجتماعی، فرهنگی و نگرش‌ها و ارزش‌ها، با تمایل به تجردخواهی روبه‌رو شده و این پدیده تأثیرات مختلفی در جامعه به جا گذاشته است. این تأثیرات بعضاً مانند افزایش تحصیلات، اشتغال، ایجاد درآمد، و ارتقای هویت اجتماعی، به شکل مثبت و گاهی هم مانند شروع فعالیت جنسی خارج از ازدواج و رفتارهای پرخطر منفی بوده است (شهانواز و آزاده، ۱۳۹۷؛ کلاته‌ساداتی و دیگران، ۱۳۹۸). در هر صورت، در جامعه ایرانی با توجه به ساختار فرهنگی و اهمیت ازدواج از نظر دین اسلام، تأخیر یا عدم ازدواج پیامدهای فردی و اجتماعی زیادی مانند اختلالات روحی و جسمی، هراس از آینده، تضاد هویت سنتی و مدرن، طرد اجتماعی و داغ‌خوردگی را به همراه داشته است (شهانواز و آزاده، ۱۳۹۷: ۴۵-۴۶). بر همین اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر ارائه الگوی عوامل موثر بر تجردخواهی با رویکرد داده‌بنیاد است. شناسایی زمینه‌ها و راهبردهای اصلی و عوامل مداخله‌گر موثر بر تجردخواهی در ایران از اهداف فرعی این پژوهش است.

تجردگرایی با تجردخواهی، مفاهیمی گسترده با ابعاد متفاوت است. در دهه‌های اخیر رویکردها و دیدگاه‌های متعددی از سوی دانشمندان درباره این مفاهیم مطرح شده؛ به گونه‌ای که تنوع وسیع نظریه‌ها در سه بعد خرد، میانه و کلان قابل مشاهده است. محققان، رویکردهای ۱. روان‌شناختی، ۲. سیاسی- اقتصادی، ۳. جامعه‌شناسی را برای تحلیل عوامل موثر بر تجردخواهی و شناسایی زمینه‌ها و راهبردهای اصلی و عوامل

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

مداخله‌گر موثر بر تجردخواهی در ایران ارائه داده‌اند که در قالب نظریات گزینش عقلانی، گذار جمعیت‌شناختی، تورم رکودی، نوگرایی و اعتمادیابی، مدرنیزاسیون، پیروردیو، مرتن و داغ ننگ گافمن مطرح است. هرکدام از این نظریات مشخص می‌کند که درباره عوامل موثر بر تجردخواهی تأکید اصلی بر چه عواملی است.

نظریه گزینش عقلانی

«نظریه گزینش عقلانی» سعی دارد با تکیه بر مدل‌های اقتصادی خرد، به تبیین دلایل تعویق و تأخیر ازدواج در بین مردان و به‌خصوص زنان بپردازد. براساس این نظریه، انسان موجود عاقلی است که مدام در حال برآورد سود و هزینه است. بر این اساس، افراد آگاهانه و هدفمند در هر شرایطی دنبال بیشینه‌کردن سود خود هستند. چنانچه سود عملی بیشتر از هزینه آن باشد، به انجام آن تمایل می‌یابند و چنانچه هزینه آن بیشتر از سود آن باشد، از انجام آن سر می‌زنند. بدین ترتیب، در زمینه ازدواج، اگر افراد احساس کنند که با ازدواج منفعتی نمی‌یابند، تمایلی بدان نخواهند داشت. ذیل این نظریه، نحله‌های گوناگونی وجود دارد؛ اما آنچه بین آنها مشترک است، مفاهیم هزینه، فایده، دستاورد و نظایر آن است. مهم‌ترین نظریه‌های اقتصادی که علل افزایش سن ازدواج را تبیین کرده‌اند شامل نظریه هزینه-فرصت (چه به دست می‌آورد و چه از دست می‌دهد)، نظریه بیشینه‌سازی سود (رفتار کسب حداکثر سود)، فرضیه جذابیت (میزان جذابیت اقتصادی-اجتماعی ازدواج) و انگاره اروپایی ازدواج (تأخیر ازدواج تا کسب امکانات مطلوب مادی) است (شکوری و دیگران، ۱۳۹۷: ۹-۱۰).

نظریه گذار جمعیت‌شناختی

«نظریه گذار جمعیت‌شناختی» ناظر بر تغییراتی است که در سطح ازدواج و باروری رخ می‌دهد. کاهش میزان ازدواج، افزایش در سن اولین ازدواج، افزایش همخانگی‌ها، افزایش طلاق و کاهش ازدواج مجدد از تغییراتیست که رخ می‌دهد. جمعیت‌شناسان اعتقاد دارند افزایش استقلال فردی، ضعف یکپارچگی اجتماعی، انقلاب جنسی و نقش‌های جنسیتی برابری‌طلب، افول اقتدار مردان، رهاسازی و استقلال اقتصادی زنان در حال وقوع است (رهبر، ۱۳۹۳: ۳۳). سکولاریسم، جنبش‌های رهایی‌بخش، گسترش ارزش‌های فرامادی، تردید نسبت به عملکرد نهادها و نگرانی درباره دخالت افراد بیرونی در زندگی شخصی در زمره جنبه‌های تحول در ارزش‌هاست که باعث شده فرد آزادانه برای زندگی‌اش تصمیم‌گیری کند (سرایی و اوچاقلو، ۱۳۹۲: ۸).

نظریه تورم رکودی

این نظریه، علل تأخیر در سن ازدواج را از زاویه اقتصادی می‌نگرد و معتقد است ازدواج در دوران رونق اقتصادی، بیشتر و در دوره رکود اقتصادی، کمتر صورت می‌گیرد؛ بدین صورت که افزایش بیکاری،

تورم، اجاره یا خرید مسکن و هزینه‌های ازدواج، فرد را مجاب می‌کند که هنوز وقت تشکیل خانواده نیست. بحران‌های سیاسی و اقتصادی و شاخص‌های تورم رکودی مانند حجم نقدینگی، تورم، رکود، کاهش حجم تولید، بیکاری، مصرف‌گرایی و افزایش انتظارات، اثرات منفی بر ازدواج جوانان گذاشته و موانع و مشکلاتی را بر سر راه ازدواج آنان قرار داده است (مجدالدین، ۱۳۸۶: ۴).

نظریه نوگرایی و اعتمادیابی گیدنز

در این دیدگاه، بی‌اعتمادی، دورویی در روابط اجتماعی و گسترش انحرافات اخلاقی در جامعه به نهاد خانواده نیز تسری یافته و اساساً کیفیت ارتباط با دیگران را متزلزل کرده است (گیدنز، ۱۳۹۹: ۱۴۴). اعتماد، فریبکاری و تجربیات تلخ از زندگی در کنار توسعه شهرنشینی و افزایش جمعیت موجب بیگانگی، بی‌اعتمادی و حداقل دیراعتمادی شده است؛ در حالی که اعتماد، نقطه عطف و حساس مسئله ازدواج است. با کاهش اعتماد در جامعه، ریسک ازدواج بیشتر می‌شود و افراد در این زمینه محتاط‌تر عمل می‌کنند (کریمی آکندی، ۱۳۹۰: ۱۸، به نقل از صانعی، ۱۳۸۷: ۳).

نظریه مرتن

بر اساس این نظریه، هر گاه وسایل و اهداف در یک گروه اجتماعی و یا ساختار جامعه، هماهنگ باشند، آن جامعه دچار مشکل نخواهد شد؛ اما چنانچه اهداف ارزشی و یا عاطفی باشند ولی وسیله عقلانی باشد، دیگر جامعه متعادل و هماهنگ نخواهد بود (تنهایی و دیگران، ۱۳۹۸: ۷۶). این امر درباره تأخیر در سن ازدواج هم مصداق می‌یابد. در شرایط کنونی ایران که ازدواج هدفی ارزشی، عاطفی و سنتی - اما راه تحقق آن عقلانی است - آشفته‌گی و بی‌سامانی رخ داده و آثار زیانباری از جمله افزایش سن ازدواج جوانان را موجب شده است (محمدپور و تقوی، ۱۳۹۲: ۴۱).

نظریه مدرنیزاسیون ویلیام گود

این تئوری، دگرگونی نهاد خانواده را متأثر از دگرگونی ساختار جامعه و ایدئولوژیکی می‌داند. بر اساس این نظریه، با وقوع دگرگونی در ساختار جامعه مانند شهرنشینی و صنعتی‌شدن و دگرگونی ایدئولوژیک در کلان، سازمان‌های خرد مانند خانواده هم مجبورند خود را با این دگرگونی‌ها انطباق دهند. بنابراین، مدرنیزاسیون با گسترش فرصت تحصیل، تغییر در نیروی کار و فعالیت‌های شغلی، اشتغال زنان، افزایش انتظارات و شهرنشینی در سطوح فردی و اجتماعی بر پدیده ازدواج اثر می‌گذارد. به همین دلیل، شهرنشینان در مقایسه با روستائیان به دلیل شیوه‌های متفاوت زندگی و کنترل ضعیف اجتماعی، دیرتر ازدواج می‌کنند (اعزازی، ۱۳۹۹: ۱۷).

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

نظریه پیر بوردیو

بوردیو از خانواده به عنوان «مهمترین مکان انباشت و انتقال سرمایه» یاد و تأکید می‌کند تغییر و تفاوت بین نسلی خانواده‌ها ناشی از رقابت بر سر دستیابی به انواع سرمایه در میدان‌ها و عرصه‌های اجتماعی است. جوانان به‌ویژه زنانی که راه دستیابی به سرمایه فرهنگی و تغییر سلسله مراتب قدرت در خانواده را افزایش آگاهی می‌دانند، برای ارتقای تحصیلات و کسب مدارج علمی تلاش می‌کنند. این افزایش آگاهی و تحصیلات بالا موجب ایجاد تغییرات ارزشی در خانواده‌ها و بالارفتن سن ازدواج شده است (سرای و اوجاقلو، ۱۳۹۲: ۲۶).

نظریه داغ ننگ^۱ گافمن

این نظریه با تبیین پیامدهای تجردگرایی توضیح می‌دهد داغ ننگ، برجسب اجتماعی است که نگرش فرد به خود را تغییر می‌دهد و پذیرش اجتماعی فرد را مختل می‌کند. این شرایط گاهی چنان شدت می‌یابد که فرد خود نیز به خود انگ داغ‌خوردگی می‌زند (قانع عزآبادی و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۰۶). از این رو، تصور این است که فرد داغ‌خورده کامل نیست و انواع تبعیض‌ها علیه او اعمال می‌شود؛ به گونه‌ای که فرصت‌های زیستی‌اش کم می‌شود. بر اساس این نظریه که یک ایدئولوژی پست‌بودن را به فرد تلقین می‌کند (گافمن، ۱۳۹۶: ۳۴ - ۳۵)، متاهل‌ها یا خود مجردها، افراد ازدواج‌نکرده را ناقص می‌انگارند و تصورشان این است که هویت این افراد ناقص است و فقط با ازدواج این نقص برطرف می‌شود. بنابراین، تجرد عامل داغ‌خوردگی و جداسازی مجردها از متاهل‌هاست.

جامعه‌شناسان با بیان اینکه دگرگونی‌های جامعه منشا تجردخواهی است، معتقدند افزایش سود، کاهش هزینه‌ها، افزایش جذابیت اقتصادی-اجتماعی ازدواج، تامین امکانات مطلوب مادی، افزایش اشتغال، نظارت بر عملکرد نهادها، جلوگیری از دخالت دیگران در زندگی افراد، کاهش بیکاری، کنترل تورم، تامین مسکن، تامین هزینه‌های ازدواج، افزایش حجم تولید، عقلانی‌سازی انتظارات و توانایی‌ها، تعمیق اعتماد در روابط اجتماعی، کنترل انحرافات اخلاقی، هماهنگ‌سازی وسایل و اهداف گروه اجتماعی با ساختار جامعه، ایجاد شرایط برابر تحصیلی در دوران مجردی و متاهلی، ایجاد فرصت‌های مطلوب شغلی، اشتغال زنان، متوازی‌سازی سلسله مراتب قدرت در خانواده، ایجاد فرصت لازم برای کسب مدارج علمی و افزایش آگاهی از عوامل موثر بر تمایل به تجردخواهی است.

میزان جمعیت بالای جوانان کشور و همچنین تجردخواهی، اهمیت و لزوم بررسی مسئله تجرد را عیان ساخته است؛ به گونه‌ای که در این زمینه تحقیقات و مطالعاتی اجرا شده است. در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

¹ The Scarlet Letter Theory

هزارجریبی و آستین (۱۳۸۸) به این نتیجه رسیدند که بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی زنان، میزان تحصیلات عالی و میزان باسواد بودن زنان، از مهم‌ترین عوامل موثر بر تجردخواهی زنان بوده است. حبیب‌پور گتایی و غفاری (۱۳۹۰) معتقدند نگرش فرامادی به ازدواج، امکان تحصیلات بالاتر برای دختران و بیشتر بودن فرصت‌های از دست‌رفته در صورت ازدواج در مقابل فرصت‌های کسب‌شده از طریق آن، از عوامل موثر بر تجردخواهی است. نتایج مطالعه مرادی و صفاریان (۱۳۹۱) نشان داد بین نگرش افراد به برابری جنسیتی، تحصیلات، سطح انتظارات، میزان سخت‌گیری والدین و میزان لذت‌بردن از مجردی ارتباط معناداری وجود دارد. نتایج مطالعه موسائی و فندرسی (۱۳۹۵) نشان داد افزایش سرمایه اقتصادی به‌ویژه در میان زنان باعث کاهش احتمال ازدواج و افزایش احتمال تجرد می‌شود. مهدوی و همکاران (۱۳۹۵) به این نتیجه دست یافتند که بین نگرش مادی فرد، نگرش برابری جنسیتی، نگرش خانواده و دوستان فرد به روابط پیش از ازدواج، میزان فردگرایی، تجردخواهی، بی‌اعتمادی اجتماعی، پابندی به اعتقادات و ارزش‌های مذهبی، حضور در فضاهای مجازی، ارتباط با جنس مخالف، کاربرد رسانه‌های جمعی و تجرد رابطه وجود دارد. نیکخواه و همکاران (۱۳۹۶) نشان دادند بین هزینه فرصت، کلیشه‌های نقش جنسیتی و دینداری با نوع نگرش به ازدواج رابطه معناداری وجود دارد که بیشترین میزان اثرگذاری در نگرش سنتی به دینداری و کمترین میزان در نگرش مدرن به هزینه فرصت مربوط می‌شود. باقری و همکاران (۱۳۹۸) دریافتند فردگرایی، سبک زندگی مدرن و غربی، جمود و وسواس، عوامل اقتصادی و روابط ناپایدار خانوادگی از عوامل موثر بر تجردخواهی است. بر اساس یافته‌های مطالعه زارع و همکاران (۱۳۹۹) در پی محبوبیت فردگرایی، جوانان معاصر در به حداکثر رساندن لذت جنسی و مصرف‌گرایی، اغوا نموده‌اند.

اینهورن و اسمیت هفتر (۲۰۲۲) با تبیین ارتباط جنسیت، تحصیلات و تأخیرهای جهانی در ازدواج و فرزندآوری، انتظار برای یافتن شغل ثابت را علت تجردخواهی جوانان دانسته و تأکید کرده‌اند این انتظار چه ارادی باشد و چه غیرارادی، موجب شناخت نقش‌های جدید جنسیتی و خانوادگی می‌شود. لی و همکاران (۲۰۲۱) نشان دادند زنان دارای تحصیلات عالی در مقایسه با زنانی که دارای مدرک دبیرستانی هستند، بیشتر ازدواج را به تأخیر می‌اندازند. مردان تحصیل‌کرده زودتر از مردانی که تحصیلات کمتری دارند، ازدواج می‌کنند. دهامیجا و رویچودهوری^۱ (۲۰۲۰) رابطه اشتغال و تأخیر در سن ازدواج زنان را مورد واکاوی قرار دادند و دریافتند تأخیر ازدواج، اثر علی مهمی بر نتایج بازار کار زنان ندارد؛ در حالی که تأخیر ازدواج با تحصیلات عالی، باروری کمتر و مهریه بیشتر مرتبط است. گیبیل^۲ (۲۰۱۶) تغییرات سن ازدواج در بین متولدان سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۹ در اردن را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد در الگوی ازدواج و گرایش عمومی به تأخیر انداختن آن تفاوت‌های جنسی آشکاری وجود دارد. به اعتقاد وی، تحصیلات، تغییرات در

¹ Dhamija & Roychowdhury

² Gebel

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

میزان اشتغال و کیفیت کار از عوامل تجردخواهی مردان و زنان و رکود و بیکاری از عوامل تجردخواهی مردان است. هیپن^۱ (۲۰۱۶) تجردخواهی را ناشی از رشد اقتصادی و تغییر در ارزش‌های فرهنگی دانسته و ادعان داشته است امروزه ازدواج تا زمانی که افراد تحصیلات دانشگاهی خود را به پایان برسانند، در شغلی استخدام شوند و به استقلال مالی دست یابند، به تأخیر می‌افتد. به اعتقاد وی، وجود شریک جنسی، جنسیت، اشتغال زنان، ساختار خانواده، دسترسی به امکانات آموزشی و نژاد از عناصر تأثیرگذار بر نگرش جوانان به ازدواج و به تاخیرافتادن آن است. مائوبریگادس^۲ (۲۰۱۵) الگوهای ازدواج در هشت کشور آمریکای لاتین را بررسی کرده و نشان داده است افزایش تحصیلات، ورود به بازار کار، گسترش شهرنشینی، و رشد اقتصادی موجب بالا رفتن سن ازدواج در زنان شده است. نتایج مطالعه جونز^۳ (۲۰۱۲) نشان داده است فعالیت جنسی خارج از حیطه زناشویی، داشتن شریک جنسی، مصرف‌گرایی، سکولاریسم، فردگرایی و افزایش آمار طلاق از عوامل گرایش به مجردی است.

روش‌شناسی پژوهش

«نظریه داده‌بنیاد»، نوعی روش‌شناسی عمومی برای تدوین نظریه‌هاست که ابتدا توسط گلاسر^۴ و استراوس^۵ در کتاب «کشف نظریه داده‌بنیاد» معرفی شد (نوروزی و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۳). این روش از روش‌های پژوهش کیفی است که به لحاظ نظم و ساختار تحت تأثیر روش‌های کمی بوده است. بارنی گلیسر، از پدیدآورندگان این نظریه از پرورش‌یافتگان مکتب کمی دانشگاه کلمبیا، این نظر را تأیید می‌کند (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۷۳). این نظریه از مهم‌ترین روش‌های کیفی نظام‌مند در مقابل انواع روش‌های مختلف کمی است (نوروزی و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۴، به نقل از چارمز، ۱۹۹۰: ۵۰۹). «نظریه داده‌بنیاد» برای تفسیر رفتار فرد و گروه قابل استفاده است (Goulding, 2009:39) و این مسئله استفاده از این راهبرد را در مسئله تصمیم‌گیری فردی و گروهی توجیه می‌کند. «نظریه داده‌بنیاد»، طرح‌های مختلفی دارد که در این پژوهش از طرح نظام‌مند استفاده شده است. مراحل طرح نظام‌مند شامل اجرای مصاحبه‌ها، کدگذاری باز، کدگذاری محوری، کدگذاری انتخابی و ارائه الگو است که در این پژوهش به کار گرفته شده است. بر این اساس، همان‌طور که راهبرد داده‌بنیاد اقتضا می‌کند، نمونه‌گیری به‌صورت نظری انجام شد. نمونه‌گیری نظری، نقطه مقابل نمونه‌گیری تصادفی است (بازرگان‌هرندی، ۱۳۹۹: ۹۷). نمونه‌گیری‌ها تا زمان رسیدن به مرحله اشباع نظری- مرحله‌ای که مصاحبه‌های جدید داده‌ای را به مقوله‌های قبلی اضافه نمی‌کند و روابط میان مقوله‌ها را تغییر نمی‌دهد- ادامه می‌یابد (امیدی‌کیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۴). در این راستا، بعد از مصاحبه

¹ Hippen

² Maubrigades

³ Jones

⁴ Barney G. Glaser

⁵ Anselm Leonard Strauss

با ۱۸ نفر از صاحب نظران دانشگاه کاشان که به صورت تصادفی ساده انتخاب شده بودند، اشباع نظری به دست آمد. سپس بعد از هر مصاحبه از طریق کدگذاری باز، مفاهیم مرتبط در محتوای مصاحبه استخراج و به اندوخته مفاهیم مستخرج از مصاحبه های قبل اضافه شد. پس از ۱۶ مصاحبه، مفهوم جدیدی شناسایی نشد، اما باز هم به منظور اطمینان از اشباع نظری دو مصاحبه دیگر انجام و سپس نمونه گیری متوقف شد. در ادامه با طی مراحل کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی، مؤلفه ها و در نهایت مؤلفه محوری مشخص و معرفی گردید. زمان مصاحبه ها از ۴ ساعت تا ۳۰ دقیقه متغیر بود. صوت و متن پیاده شده این مصاحبه ها برای استناددهی نزد پژوهشگران موجود است.

یافته های پژوهش

داده ها از طریق فرایند شناسه گذاری و مبتنی بر طرح نظام مند^۱ «نظریه داده بنیاد» مورد تحلیل قرار گرفت (استراس و کوربین، ۱۳۹۰: ۸۷). پژوهشگر همزمان با گردآوری داده ها، تحلیل داده ها را نیز شروع کرد که این فرایندی رفت و برگشتی^۲ است (کرسول، ۱۴۰۰: ۴۴). «نظریه داده بنیاد»^۳ برای تحلیل از روش تفصیلی و خاصی استفاده می کند که شامل شناسه گذاری باز، محوری و گزینشی برای تدوین طبقات اطلاعاتی (شناسه گذاری باز^۴)، ارتباط طبقات (شناسه محوری^۵) و پیوند طبقات (شناسه گذاری گزینشی^۶)، است و در نهایت مجموعه ای از گزاره های نظری را ارائه می کند (کرسول، ۱۴۰۰: ۱۹۵).

شناسه گذاری محوری

در این مرحله، نظریه پرداز داده بنیاد، یک مقوله مرحله شناسه گذاری باز را انتخاب می کند و آن را در مرکز فرایندی که در حال بررسی است، به عنوان «پدیده مرکزی»^۷ قرار می دهد. سپس مقوله های دیگر را به آن ربط می دهد. در پژوهش حاضر این مقوله شامل (۱) شرایط علی (۲) شرایط مداخله گر (۳) شرایط زمینه ای (۴) راهبردها (۵) پیامدهاست (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۸۳). (۱) شرایط علی^۸: به شرایطی گفته می شود که عامل اصلی به وجود آورنده پدیده مورد مطالعه باشد (محب زادگان و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۰).

¹ The Systematic Design

² Zigzag

³ Grounded theory

⁴ Open coding

⁵ Axial coding

⁶ Selective coding

⁷ Core category or phenomenon

⁸ Causal conditions

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

(۲) شرایط مداخله‌گر^۱: این شرایط را می‌توان به منزله زمینه ساختاری وسیع‌تر مربوط به پدیده در نظر گرفت که در جهت آسان‌سازی یا محدودیت راهبردهای توسعه حرفه‌ای در زمینه خاص عمل می‌کند (استراس و کوربین، ۱۳۹۰: ۱۰۴).

(۳) شرایط زمینه‌ای^۲: نشان‌دهنده خصوصیات ویژه‌ای است که به پدیده‌ها دلالت می‌کند. به عبارتی، محل حوادث یا وقایع مرتبط با پدیده‌ها در طول یک بعد است که در آن کنش متقابل برای کنترل، اداره و پاسخ به پدیده صورت می‌گیرد (بابایی فارسانی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۱۴).

(۴) راهبردها^۳: راهبردها با هدف شناخت پدیده مورد مطالعه، برخورد با آن و حساسیت نشان‌دادن در برابر آن، راه‌هایی را برای رویارویی با پدیده مورد مطالعه ارائه می‌کند (محب‌زادگان و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۳).

(۵) پیامدها^۴: پیامدها نتیجه کنش و واکنش شرایطی است که درباره پدیده وجود دارد (محب‌زادگان و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۳). در این مرحله، پیامدهای مثبت، منفی و یا خنثی راهبردهای انتخاب‌شده توسط مشارکت‌کنندگان تبیین می‌شود (کرسول، ۱۴۰۰: ۲۸۸). بر این اساس، در این پژوهش بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌های مشخص شده، مقوله محوری، شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها در جدول ۱ ارائه شده است:

جدول ۱: مقوله‌ها و شرایط

ردیف	شرایط	مفاهیم
۱	مقوله محوری	عوامل موثر بر تجردخواهی
۲	شرایط علی	فردمحوری، پذیرش اجتماعی افزایش سن ازدواج و تجرد، بی‌اعتمادی و نگرش منفی به طرف مقابل، اهمیت خصوصیات فیزیکی و ظاهری، تجارب احساسی گذشته، تجربه منفی از زندگی اطرافیان، ایده‌آل‌گرایی، علاقه به تنهایی، عدم اعتماد به نفس، هراس از آینده ازدواج، عدم حمایت مالی و عاطفی خانواده، وابستگی مالی و عاطفی خانواده به فرزندان، نبود بستر مناسب برای ارتباط دو جنس، تغییر نگرش به زندگی، ترجیح عشق به ازدواج، درگیری با مشکلات خانواده، ترس از فریب‌خوردن و انتخاب اشتباه و شکست، ترس از پذیرش مسئولیت، تغییر سن مناسب ازدواج از نظر جامعه، بی‌تفاوتی و بی‌اهمیتی ازدواج، ترس از وقوع طلاق، تجارب احساسی مثبت و تعلق خاطر به آن، تجارب احساسی منفی و ترس از تکرار، ترس از خیانت طرف مقابل، الزامی تلقی نکردن امر ازدواج، ترس از تشکیل خانواده، اولویت خانواده‌ها برای پیشرفت اجتماعی دختران، کاهش حساسیت خانواده‌ها نسبت به تجرد دختران، تغییر ملاک‌های موفقیت و شایستگی در جامعه (اهمیت‌یافتن تحصیلات و اشتغال)، عدم تشویق خانواده‌ها به ازدواج فرزندان، سخت‌گیری در انتخاب،

¹ Intervening conditions

² Context conditions

³ Strategies

⁴ Consequences

عدم دسترسی به فرد ایده آل و مطلوب، گرایش به معیارهای مادی و ظاهرگرایانه نظیر زیبایی، ثروت، دارایی، طبقه اقتصادی - اجتماعی بالا، کم رنگ شدن ملاک‌های اخلاقی و معنوی در ازدواج، مسدود بودن راه‌های صحیح شناخت دو جنس در ساختارهای مدرن امروزی، بیشتر شدن هزینه ازدواج نسبت به پاداش‌های آن، نداشتن آمادگی ذهنی و فکری برای تقبل نقش‌های همسری و والدینی، نداشتن وقت کافی برای نقش‌های غیر از تحصیل، همه‌گیر شدن تجرد یا ازدواج در سن بالا، در اولویت نداشتن ازدواج و زندگی مشترک در مقابل سایر امور

تبلیغ ازدواج آسان، پایین آوردن سطح توقع جوانان، نقش دولت در فراهم کردن و آسان تر شدن ازدواج، کاهش مداخله بیش از حد خانواده‌ها در امر ازدواج، نقش مثبت رسانه، دانشگاه و محیط‌های اجتماعی در آموزش و تشویق به ازدواج، ایجاد انجمن‌ها و کانون‌هایی برای تسهیل روابط مجردان، مشروط کردن استخدام رسمی افراد در سازمان‌های دولتی به ازدواج و تاهل، ترغیب نهادهای خبریه به مشارکت در فرایند تسهیل ازدواج و تامین خدمات و امکانات مورد نیاز در این بخش، تقویت سیستم‌های مشاوره ای برای ارائه خدمات آموزشی، روان‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی در مراحل اولیه ازدواج و استمرار آن، تقویت نقش حمایتی خانواده‌ها برای کاهش مشکلات ازدواج، تقویت واسطه‌های سنتی همسریابی و معرفی افراد به یکدیگر، برنامه‌ریزی جامع جهت حل مشکلات اجتماعی و اقتصادی جوانان و رفع موانع ازدواج آنها، ترویج سبک زندگی اسلامی و تلاش در جهت تخفیف تعلمات و تشریفات و سهولت هرچه بیشتر در امر ازدواج، نقش راه‌اندازی مراکز مشاوره با منابع انسانی توانمند در محیط‌های دانشجویی در تسهیل ازدواج‌های دانشجویی فقدان درآمد کافی، فقدان شغل با ثبات، اشتغال دختران، بار مالی ازدواج، سن ازدواج، عدم استطاعت مالی، وضعیت مالی نامناسب مردان، تحصیلات دختران، تحصیلات پایین‌تر پسران نسبت به دختران، شرایط بد اقتصادی خانواده‌ها، بیکاری و عدم امنیت شغلی چشم و هم چشمی، توقعات بالای خانواده‌ها، تجمل‌گرایی و مادی‌گرایی، تاثیر رسانه و فضای مجازی، آداب و رسوم غلط، رعایت ترتیب سنی در ازدواج، تقدیرگرایی، مهاجرت، مجازی شدن روابط، برطرف کردن نیازهای جنسی از طریق ارتباط مجازی، دیدگاه منفی خانواده به ارتباط با جنس مخالف، تعریف الگوهای جدید از همسر مناسب، دخالت خانواده در انتخاب همسر، مخالفت خانواده با انتخاب فرزندان در ازدواج، چارچوب‌های خاص معرف همسر خوب، ابهام و سردرگمی در ملاک‌های انتخاب همسر، تنوع‌طلبی جنسی و عدم انحصار و تعهد به یک فرد، جستجوی هویت زنانه در خارج از دایره ازدواج، گزینه‌های جایگزین ازدواج برای پسران

انزوا، تنهایی، حس رهاشدگی، پیدایش مشکلات جسمی و روانی، ترس از آینده، محدودیت در ارضای نیازهای جنسی، بی‌انگیزگی، کاهش اعتماد و سرمایه اجتماعی، فرصتی برای رشد هویت فردی و جایگاه اجتماعی، احساس آرامش و رضایت خاطر، کسب آزادی و استقلال، ادامه تحصیل

۳ راهبردها

۴ شرایط زمینه‌ای

۵ شرایط مداخله‌گر

۶ پیامدها

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

در این پژوهش بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌های مشخص شده از بین مقوله‌ها، شرایط علی در جدول ۲ ارائه شده است:

جدول ۲: تشکیل دهنده بخش شرایط علی

مفاهیم	مولفه‌ها	ابعاد
فردمحوری + علاقه به تنهایی	فردمحوری + تمایل به تنهایی	فردگرایی
ایده آل گرایی + سخت‌گیری در انتخاب	ایده آل گرایی + سخت‌گیری در انتخاب	ایده آل گرایی
پذیرش اجتماعی افزایش سن ازدواج و تجرد + تغییر سن مناسب ازدواج از نظر جامعه + همه گیر شدن تجرد یا ازدواج در سن بالا	پذیرش افزایش سن ازدواج + تغییر سن ازدواج + شیوع تجرد	شیوع تجرد
ترس از فریب خوردن و انتخاب اشتباه و شکست + ترس از وقوع طلاق + ترس از خیانت طرف مقابل + بی‌اعتمادی و نگرش منفی به طرف مقابل	ترس از انتخاب اشتباه + ترس از طلاق + ترس از خیانت + بی‌اعتمادی	ترس از شکست در ازدواج
اهمیت خصوصیات فیزیکی و ظاهری + گرایش به معیارهای مادی و ظاهرگرایانه نظیر زیبایی، ثروت، دارایی، طبقه اقتصادی - اجتماعی بالا + کم رنگ شدن ملاک های اخلاقی و معنوی در ازدواج	مهم بودن خصوصیات ظاهری + معیارهای مادی و ظاهری + کم اهمیت شدن معیارهای اخلاقی	اهمیت خصوصیات ظاهری و مادیات
تجارب احساسی گذشته + تجارب احساسی مثبت و تعلق خاطر به آن + تجارب احساسی منفی و ترس از تکرار + تجربه منفی از زندگی اطرافیان	تجارب احساسی مثبت گذشته + تجارب احساسی منفی گذشته + تجربه منفی اطرافیان	تجربه احساسی منفی
عدم اعتماد به نفس + هراس از آینده ازدواج + ترس از پذیرش مسئولیت + ترس از تشکیل خانواده	عدم اعتماد به نفس + ترس از آینده + ترس از پذیرش مسئولیت + ترس از تشکیل خانواده	ترس از تشکیل خانواده
عدم حمایت مالی و عاطفی خانواده + وابستگی مالی و عاطفی خانواده به فرزندان + درگیری با مشکلات خانواده + عدم تشویق خانواده ها به ازدواج فرزندان	عدم حمایت خانواده + وابستگی خانواده به فرزندان + عدم تشویق خانواده به ازدواج	مشکلات خانواده
نبود بستر مناسب برای ارتباط دو جنس + عدم دسترسی به فرد ایده آل و مطلوب + مسدود بودن راه های صحیح شناخت دو جنس در ساختارهای مدرن امروزی	عدم دسترسی به فرد مطلوب + نبود راه های مناسب برای ارتباط و شناخت دو جنس	نبود بستر مناسب برای ارتباط
تغییر نگرش به زندگی + ترجیح عشق به ازدواج + بی تفاوتی و بی اهمیتی ازدواج + الزامی تلقی نکردن امر ازدواج + در اولویت ندانستن ازدواج و زندگی مشترک در مقابل سایر امور	اولویت عشق به ازدواج + بی اهمیتی ازدواج + الزامی نبودن ازدواج + در اولویت نبودن ازدواج	الزامی نبودن ازدواج
اولویت خانواده ها برای پیشرفت اجتماعی دختران + کاهش حساسیت خانواده ها نسبت به تجرد دختران +	اولویت خانواده ها برای پیشرفت دختران + کاهش حساسیت خانواده ها	تغییر دیدگاه خانواده و جامعه

تغییر ملاک‌های موفقیت و شایستگی در جامعه (اهمیت یافتن تحصیلات و اشتغال)	نسبت به مجرد دختران + تغییر ملاک‌های موفقیت و شایستگی در جامعه
بیشتر شدن هزینه ازدواج نسبت به پاداش‌های آن + نداشتن آمادگی ذهنی و فکری برای تقبل نقش‌های همسری و والدینی + نداشتن وقت کافی برای نقش‌های غیر از تحصیل	هزینه‌های ازدواج + عدم آمادگی ذهنی + هزینه و عدم آمادگی عدم وقت کافی

در بخش شرایط علی، ۴۰ مفهوم، ۳۶ مولفه و ۱۲ بعد به دست آمده است. اکنون بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌های مشخص شده از بین مقوله‌ها، شرایط مداخله‌گر در جدول ۳ ارائه شده است:

جدول ۳: تشکیل دهنده بخش شرایط مداخله‌گر

مفاهیم	مولفه‌ها	ابعاد
چشم و هم‌چشمی + توقعات بالای خانواده‌ها + تجمل‌گرایی و مادی‌گرایی	تجملات + مادی‌گرایی + توقعات بالا	تجمل‌گرایی
تاثیر رسانه و فضای مجازی + مجازی شدن روابط + برطرف کردن نیازهای جنسی از طریق ارتباط مجازی	تاثیر رسانه + مجازی شدن روابط + تامین نیاز جنسی از طریق ارتباط مجازی	تاثیر فضای مجازی
آداب و رسوم غلط + رعایت ترتیب سنی در ازدواج + تقدیرگرایی	رسوم غلط + ترتیب سنی در ازدواج + تقدیرگرایی	آداب و رسوم غلط
مهاجرت	مهاجرت	مهاجرت
تعریف الگوهای جدید از همسر مناسب + چارچوب‌های خاص معرف همسر خوب + ابهام و سردرگمی در ملاک‌های انتخاب همسر	الگوهای جدید همسر مناسب + چارچوب خاص همسر خوب + ابهام در ملاک‌های انتخاب همسر	ابهام در ملاک‌های انتخاب همسر
تنوع‌طلبی جنسی و عدم انحصار و تعهد به یک فرد + جستجوی هویت زنانه در خارج از دایره ازدواج + گزینه‌های جایگزین ازدواج برای پسران	تنوع‌طلبی + عدم تعهد به یک نفر + گزینه‌های جایگزین ازدواج	روابط خارج از ازدواج
مخالفت خانواده با انتخاب فرزندان در ازدواج + دخاله خانواده در انتخاب همسر + دیدگاه منفی خانواده به ارتباط با جنس مخالف	مخالفت خانواده با انتخاب فرزندان + دخاله خانواده + دیدگاه منفی خانواده به ارتباط با جنس مخالف	مخالفت خانواده

در بخش شرایط مداخله‌گر، ۱۹ مفهوم، ۱۹ مولفه و ۷ بعد به دست آمده است. اکنون بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌های مشخص شده از بین مقوله‌ها، شرایط زمینه‌ای در جدول ۴ ارائه شده است:

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

جدول ۴: تشکیل دهنده بخش شرایط زمینه‌ای

مفاهیم	مولفه ها	ابعاد
فقدان درآمد کافی + عدم استطاعت مالی + وضعیت مالی نامناسب مردان + شرایط بد اقتصادی خانواده‌ها + بار مالی ازدواج	درآمد ناکافی + وضعیت مالی نامناسب + هزینه‌های ازدواج	شرایط اقتصادی
تحصیلات دختران + تحصیلات پایین تر پسران نسبت به دختران + سن ازدواج	تحصیلات + سن ازدواج	بعد تحصیلی و سنی
بیکاری و عدم امنیت شغلی + فقدان شغل باثبات + اشتغال دختران	بیکاری + نبود شغل باثبات + اشتغال دختران	وضعیت اشتغال

در بخش شرایط زمینه‌ای، ۱۱ مفهوم، ۸ مولفه و ۳ بعد به دست آمده است. اکنون بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌های مشخص شده از بین مقوله‌ها، راهبردها در جدول ۵ ارائه شده است:

جدول ۵: تشکیل دهنده بخش راهبردها

مفاهیم	مولفه ها	ابعاد
تبلیغ ازدواج آسان + پایین آوردن سطح توقع جوانان + ترویج سبک زندگی اسلامی و تلاش در تخفیف تجملات و تشریفات و سهولت هرچه بیشتر در امر ازدواج	سهولت در ازدواج + کاهش سطح توقع + کاهش تجملات و تشریفات	آسان تر کردن ازدواج
نقش دولت در فراهم کردن و آسان تر شدن ازدواج + نقش مثبت رسانه، دانشگاه و محیط‌های اجتماعی در آموزش و تشویق به ازدواج + برنامه‌ریزی جامع جهت حل مشکلات اجتماعی و اقتصادی جوانان و رفع موانع ازدواج آنها + ترغیب نهادهای خیریه به مشارکت در فرایند تسهیل ازدواج و تامین خدمات و امکانات مورد نیاز در این بخش + مشروط کردن استخدام رسمی افراد در سازمان‌های دولتی به ازدواج و تاهل	نقش دولت + نقش رسانه و محیط‌های اجتماعی + برنامه‌ریزی برای حل مشکلات جوانان + نقش نهادهای خیریه + مشروط کردن استخدام به تاهل	نقش نهادهای دولتی برای رفع موانع ازدواج
نقش راه‌اندازی مراکز مشاوره با منابع انسانی توانمند در محیط‌های دانشجویی در تسهیل ازدواج‌های دانشجویی + تقویت سیستم‌های مشاوره‌ای برای ارائه خدمات آموزشی، روان‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی در مراحل اولیه ازدواج و استمرار آن	نقش مراکز مشاوره	نقش مراکز مشاوره
کاهش مداخله بیش از حد خانواده‌ها در امر ازدواج + تقویت نقش حمایتی خانواده‌ها برای کاهش مشکلات ازدواج	نقش حمایتی خانواده‌ها	نقش حمایتی خانواده‌ها

ایجاد انجمن‌ها و کانون‌هایی برای تسهیل روابط	ایجاد انجمن‌ها برای آسان‌تر شدن روابط مجردان+ تقویت واسطه‌های سنتی همسریابی و معرفی افراد به یکدیگر	واسطه‌های همسریابی و تسهیل روابط
--	---	----------------------------------

در بخش راهبردها، ۱۴ مفهوم، ۱۲ مولفه و ۵ بعد به‌دست آمده است. اکنون بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌های مشخص‌شده از بین مقوله‌ها، پیامدها در جدول ۶ ارائه شده است:

جدول ۶: تشکیل‌دهنده بخش نتایج و پیامدها

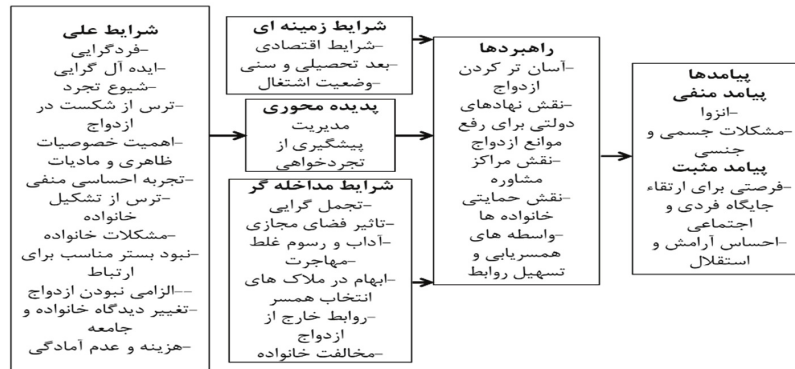
مفاهیم	مولفه‌ها	ابعاد
انزوا+ تنهایی+ حس رهاشدگی+ بی‌انگیزگی+ کاهش اعتماد و سرمایه اجتماعی+ ترس از آینده	تنهایی+ بی‌انگیزگی+ کاهش اعتماد اجتماعی+ ترس از آینده	انزوا
پیدایش مشکلات جسمی و روانی+ محدودیت در ارضای نیازهای جنسی	مشکلات جسمی و روانی+ عدم ارضای نیازهای جنسی	مشکلات جسمی و جنسی
فرصتی برای رشد هویت فردی و جایگاه اجتماعی+ ادامه تحصیل	رشد هویت فردی و جایگاه اجتماعی+ ادامه تحصیل	فرصتی برای ارتقای جایگاه فردی و اجتماعی
احساس آرامش و رضایت خاطر+ کسب آزادی و استقلال	احساس آرامش+ کسب آزادی	احساس آرامش و استقلال

در بخش پیامدها، ۱۲ مفهوم، ۱۰ مولفه و ۴ بعد به‌دست آمده است.

ارائه الگو

بسیاری از صاحب‌نظران این مرحله را تنها دستاورد طبیعی کدگذاری انتخابی معرفی کرده‌اند، اما تجربه نشان می‌دهد ماهیت این مرحله از مرحله قبل جداست. الگوسازی، مرحله‌ای است که به تفکر، ابتکار، خلاقیت و خبرگی نیاز دارد (مهرابی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۳). مشابه بخش مؤلفه‌های زمینه‌ساز که فرایند آن بیان شد، همان فرایند برای دیگر بخش‌های الگو نیز اجرا شده است. در این مرحله، پژوهشگران پس از مشورت‌های متعدد با صاحب‌نظران در فرایندی نسبتاً طولانی به ارائه الگو پرداختند. شکل ۱، الگوی برآمده از روش پارادیم داده‌بنیاد را در تبیین عوامل موثر بر تجردخواهی نشان می‌دهد. این الگو با بیشتر مصاحبه‌شوندگان به اشتراک گذاشته شده و مطابق نظر آنان، در چندین مرحله مورد اصلاح قرار گرفته است:

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

شکل ۱: الگوی پارادایمی تجرد قطعی

بحث و نتیجه گیری

ارائه الگوی عوامل موثر بر تجردخواهی با رویکرد داده بنیاد، هدف اصلی و شناسایی زمینه ها و راهبردهای اصلی و عوامل مداخله گر بر تجرد از اهداف فرعی پژوهش حاضر است. شناسه ها (۹۶ مفهوم، ۸۴ مولفه و ۳۱ بعد) از مصاحبه ها مشخص و در قالب الگوی مفهومی داده بنیاد تدوین شد. بر اساس یافته های پژوهش، مقوله محوری تجرد قطعی متأثر از شرایط متعدد علی، زمینه ای، و مداخله گر است که نیازمند راهبردهای متناسب با پیامدهاست. شرایط علی شامل ابعاد فردگرایی، ایده آل گرایی، شیوع تجرد، ترس از شکست در ازدواج، اهمیت خصوصیات ظاهری و مادیات، تجربه احساسی منفی، ترس از تشکیل خانواده، مشکلات خانواده، نبود بستر مناسب برای ارتباط، الزامی نبودن ازدواج، تغییر دیدگاه خانواده و جامعه، هزینه و عدم آمادگی؛ شرایط مداخله گر دارای ابعاد تجمل گرایی، تاثیر فضای مجازی، آداب و رسوم غلط، مهاجرت، ابهام در ملاک های انتخاب همسر، روابط خارج از ازدواج و مخالفت خانواده؛ شرایط زمینه ای شامل ابعاد شرایط اقتصادی، تحصیلات، سن و وضعیت اشتغال؛ راهبردها دربرگیرنده ابعاد تسهیل ازدواج، نقش نهادهای دولتی در رفع موانع ازدواج، نقش مراکز مشاوره، نقش حمایتی خانواده ها، واسطه های همسریابی و تسهیل روابط و نتایج و پیامدها نیز شامل انزوا، مشکلات جسمی و جنسی، فرصت ارتقای جایگاه فردی و اجتماعی، احساس آرامش و استقلال است. مفاهیم استفاده شده در مقوله محوری عوامل موثر بر تجردخواهی در شرایط علی شامل فردمحوری، پذیرش اجتماعی افزایش سن ازدواج و تجرد، بی اعتمادی و نگرش منفی به طرف مقابل، اهمیت خصوصیات فیزیکی و ظاهری، تجارب احساسی گذشته، تجربه منفی از زندگی اطرافیان، ایده آل گرایی، علاقه به تنهایی، عدم اعتماد به نفس، هراس از آینده، عدم حمایت مالی و عاطفی خانواده، وابستگی مالی و عاطفی خانواده به فرزندان، نبود بستر مناسب برای ارتباط دو جنس، تغییر نگرش به زندگی، ترجیح عشق به ازدواج، درگیری با مشکلات خانواده، ترس از فریب خوردن و انتخاب اشتباه و شکست،

ترس از پذیرش مسئولیت، تغییر سن مناسب ازدواج، بی تفاوتی و بی اهمیتی ازدواج، ترس از وقوع طلاق، تجارب احساسی مثبت و تعلق خاطر به آن، تجارب احساسی منفی و ترس از تکرار، ترس از خیانت طرف مقابل، الزامی نبودن ازدواج، ترس از تشکیل خانواده، اولویت خانواده‌ها برای پیشرفت اجتماعی دختران، کاهش حساسیت خانواده‌ها نسبت به مجرد دختران، تغییر ملاک‌های موفقیت و شایستگی در جامعه (اهمیت یافتن تحصیلات و اشتغال)، عدم تشویق خانواده‌ها به ازدواج فرزندان، سخت‌گیری در انتخاب، عدم دسترسی به فرد ایده‌آل و مطلوب، گرایش به معیارهای مادی و ظاهرگرایانه نظیر زیبایی، ثروت، دارایی، طبقه اقتصادی - اجتماعی بالا، کم‌رنگ شدن ملاک‌های اخلاقی و معنوی، بسته بودن راه‌های صحیح شناخت دو جنس در ساختارهای مدرن امروزی، بیشتر شدن هزینه ازدواج نسبت به پاداش‌های آن، نداشتن آمادگی ذهنی و فکری برای تقبل نقش‌های همسری و والدینی، نداشتن وقت کافی برای نقش‌های غیر از تحصیل، همه‌گیر شدن مجرد یا ازدواج در سن بالا، در اولویت نداشتن ازدواج و زندگی مشترک در مقابل سایر امور است. شرایط مداخله‌گر هم دربرگیرنده مفاهیمی مانند چشم و هم‌چشمی، توقعات بالای خانواده‌ها، تجمل‌گرایی، مادی‌گرایی، تاثیر رسانه‌ها و فضای مجازی، آداب و رسوم غلط، رعایت ترتیب سنی در ازدواج، تقدیرگرایی، مهاجرت، مجازی شدن روابط، برطرف کردن نیازهای جنسی از طریق ارتباط مجازی، دیدگاه منفی خانواده به ارتباط با جنس مخالف، تعریف الگوهای جدید از همسر مناسب، دخالت خانواده در انتخاب همسر، مخالفت خانواده با انتخاب فرزندان در ازدواج، چارچوب‌های خاص معرف همسر خوب، ابهام و سردرگمی در ملاک‌های انتخاب همسر، تنوع‌طلبی جنسی، عدم انحصار و تعهد به یک فرد، جستجوی هویت زنانه در خارج از دایره ازدواج و گزینه‌های جایگزین ازدواج برای پسران است. مفاهیم شرایط زمینه‌ای مقوله محوری عوامل موثر بر مجردخواهی شامل فقدان درآمد کافی، فقدان شغل باثبات، اشتغال دختران، بار مالی ازدواج، سن ازدواج، عدم استطاعت مالی، وضعیت نامناسب مالی مردان، تحصیلات دختران، تحصیلات پایین‌تر پسران نسبت به دختران، شرایط بد اقتصادی خانواده‌ها، بیکاری و عدم امنیت شغلی است. راهبردهای به‌دست آمده عبارت‌اند از: تبلیغ ازدواج آسان، پایین آوردن سطح توقع جوانان، تقویت نقش دولت در تسهیل ازدواج، کاهش دخالت خانواده‌ها، تقویت نقش مثبت رسانه‌ها، دانشگاه و محیط‌های اجتماعی، ایجاد انجمن‌ها و کانون‌هایی برای تسهیل ازدواج، مشروط کردن استخدام جوانان به ازدواج و تاهل، ترغیب نهادهای خیریه به مشارکت فعال‌تر در فرایند ازدواج، تقویت سیستم‌های مشاوره‌ای برای ارائه خدمات آموزشی، روان‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی در مراحل قبل، حین و بعد از ازدواج، تقویت نقش حمایتی خانواده‌ها برای کاهش مشکلات ازدواج، تقویت واسطه‌های سنتی همسریابی و معرفی افراد به یکدیگر، برنامه‌ریزی جامع جهت حل مشکلات اجتماعی و اقتصادی جوانان و رفع موانع ازدواج آنها، ترویج سبک زندگی اسلامی، تلاش در کاهش تجملات و تشریفات، تقویت نقش مراکز مشاوره در محیط‌های اجتماعی -

طراحی الگوی یکپارچه عوامل موثر بر تجردخواهی در ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد

دانشجویی برای تسهیل ازدواج و سرانجام، پیامدهای عوامل موثر بر تجردخواهی شامل انزوا، تنهایی، حس رهاشدگی، پیدایش مشکلات جسمی و روانی، ترس از آینده، محدودیت در ارضای نیازهای جنسی، بی‌انگیزگی، کاهش اعتماد و سرمایه اجتماعی، فرصت رشد هویت فردی، فرصت ارتقای جایگاه اجتماعی، احساس آرامش، رضایت خاطر، کسب آزادی و استقلال و ادامه تحصیل است.

در تبیین یافته‌های تحقیق، مدل‌های اقتصادی تاکید می‌کنند اگر افراد احساس کنند که با ازدواج منفعتی نمی‌یابند، تمایلی بدان نخواهند داشت (شکوری و دیگران، ۱۳۹۷: ۹-۱۰). جامعه‌شناسان استقلال فردی، ضعف یکپارچگی اجتماعی، انقلاب جنسی و نقش‌های جنسیتی برابری‌طلب، افول اقتدار مردان، رهاسازی و استقلال اقتصادی زنان را از علل تجردخواهی دانسته‌اند (رهبر، ۱۳۹۳: ۳۳). نظریه‌پردازان تورم تاکید کرده‌اند که گرایش به تجرد در دوران رونق اقتصادی، کمتر و در دوره رکود اقتصادی، بیشتر می‌شود؛ زیرا افزایش بیکاری، تورم، اجاره یا خرید مسکن و هزینه‌های ازدواج، فرد را مجاب می‌کند که هنوز وقت تشکیل خانواده نشده است (مجدالدین، ۱۳۸۶: ۴). گیدنز (۱۳۹۹: ۱۴۴) بی‌اعتمادی و دورویی در روابط اجتماعی را عامل بی‌کفایتی ارتباطات انسانی دانسته و تاکید کرده است دورویی در روابط اجتماعی و فریبکاری موجب بیگانگی، بی‌اعتمادی و دیراعتمادی می‌شود (کریمی آکندی، ۱۳۹۰: ۱۸، به نقل از صانعی، ۱۳۸۷: ۳؛ گیدنز، ۱۳۹۹: ۱۸). مرتن هماهنگی وسایل و اهداف گروه اجتماعی با ساختار جامعه برای تجردخواهی را لازم و ضروری دانسته و تاکید کرده است ناهماهنگی اهداف و وسایل، تعادل جامعه را به هم می‌زند (تنهایی و دیگران، ۱۳۹۸: ۷۶). ویلیام گود (اعزازی، ۱۳۹۹) دگرگونی نهاد خانواده را متأثر از دگرگونی ساختار جامعه و ایدئولوژیکی بیان و تصریح کرده است با دگرگونی ساختار جامعه، سازمان‌های خرد هم مانند خانواده مجبورند خود را با این دگرگونی‌ها انطباق دهند. پیر بوردیو (سرایي و او جاقلو، ۱۳۹۲) از خانواده به عنوان مهمترین مکان انباشت و انتقال سرمایه یاد و تاکید می‌کند تغییر و تفاوت بین نسلی خانواده‌ها ناشی از رقابت بر سر دستیابی به انواع سرمایه در میدان‌ها و عرصه‌های اجتماعی است. گافمن (قانع عزآبادی و دیگران، ۱۳۹۲) با تبیین پیامدهای تجردگرایی توضیح می‌دهد داغ ننگ، برچسب اجتماعی است که موجب می‌شود انواع تبعیض‌ها علیه فرد داغ‌خورده اعمال شود؛ به گونه‌ای که فرصت‌های زیستی‌اش را شدیداً تحت تاثیر قرار می‌دهد. علاوه بر این، هزارجریبی و آستین (۱۳۸۸) هم در تایید یافته‌های تحقیق حاضر بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی زنان، میزان تحصیلات عالی و میزان باسوادی زنان را از مهمترین عوامل موثر بر افزایش سن ازدواج زنان دانسته‌اند. حبیب‌پور گتابی و غفاری (۱۳۹۰) معتقدند نگرش فرامادی به ازدواج، امکان تحصیلات بالاتر و بیشتر بودن فرصت‌های از دست‌رفته، از عوامل موثر بر تجرد و افزایش سن ازدواج است. نتایج مطالعه موسائی و فندرسی (۱۳۹۵) نشان می‌دهد افزایش سرمایه اقتصادی به‌ویژه در میان زنان باعث کاهش احتمال ازدواج و افزایش احتمال تجرد می‌شود. مهدوی و همکاران (۱۳۹۵) به این

نتیجه رسیدند بین نگرش مادی فرد، نگرش برابری جنسیتی، نگرش خانواده و دوستان فرد به روابط پیش از ازدواج، میزان فردگرایی، تجددخواهی، بی‌اعتمادی اجتماعی، پابندی به اعتقادات و ارزش‌های مذهبی، حضور در فضاهای مجازی، ارتباط با جنس مخالف، کاربرد رسانه‌های جمعی و بی‌رغبتی جوانان به ازدواج رابطه وجود دارد. به هر حال، این الگو به افراد کمک می‌کند تا برنامه پیشگیرانه داشته باشند و مسئله مجردگرایی را مدیریت کنند.

منابع

- استراس، آنسلم و کوربین، جولیتام. (۱۳۹۰). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌های مبانی، رویه‌ها و شیوه‌ها. بیوک محمدی. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اعزازی، شهلا. (۱۳۹۹). جامعه‌شناسی خانواده: با تأکید بر نقش، ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر. روشنگران و مطالعات زنان.
- امیدی‌کیا، کامران؛ مشبکی، اصغر؛ خدادادحسینی، سیدحمید و عزیزی، شهریار. (۱۳۹۱). «شناخت قابلیت‌های سازمانی جایگاه‌سازی برند شرکت در صنعت مواد غذایی با استفاده از نظریه داده‌بنیاد». اندیشه مدیریت راهبردی. ۱۱(۶)، صص ۳۵-۷۲.
- بابایی‌فارسانی، میثم؛ امین‌دوست، عاطفه و علی‌دادی، ابودر. (۱۳۹۷). «طراحی الگوی نوآوری باز در شرکت‌های کوچک و متوسط با استفاده از نظریه داده‌بنیاد (مورد مطالعه: صنایع غذایی استان چهارمحال و بختیاری)». فصل‌نامه مدیریت دانش سازمانی. ۱(۲)، صص ۹۵-۱۳۶.
- بازرگان‌هرندی، عباس. (۱۳۹۹). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته: رویکردهای متداول در علوم رفتاری. دیدار
- باقری، شهلا؛ مداحی، جواد و لطفی‌خاچکی، طاهره. (۱۳۹۸). «برساخت معنایی تأخیر سن ازدواج بر اساس نظریه زمینه‌ای (مطالعه موردی: دانشجویان دختر شهر مشهد)». زن در توسعه و سیاست. ۶۳(۱۷)، صص ۴۳-۶۹.
- تنهایی، حسین‌ابوالحسن؛ حسینی‌فر، مریم‌السادات و سیدپورآذر، سیدعلی. (۱۳۹۸). «جامعه‌شناسی (مبانی، اصول و مفاهیم): با رویکرد جامعه‌شناسی نظری و جامعه‌شناسی تفسیری».
- حبیب‌پورگنابی، کرم و غفاری، غلامرضا. (۱۳۹۰). «علل افزایش سن ازدواج دختران». زن در توسعه و سیاست. ۹(۱)، صص ۷-۳۴.
- خلیلی، مهدی. (۱۴۰۰). «تحلیل نسلی- مقطعی تغییرات ازدواج زنان ایران با استفاده از جداول عمر زناشویی». نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران. ۳۱(۱۶)، صص ۷-۳۱.
- دانایی‌فرد، حسن و امامی، سیدمجتبی. (۱۳۸۶). «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد». اندیشه مدیریت راهبردی. ۱(۲)، صص ۶۹-۹۸.
- رهبر، زینب. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر عوامل تأخیر در سن ازدواج دختران تحصیل‌کرده و شاغل بر نگرش آنها نسبت به همسان همسری در دستگاه‌های اجرایی استان سمنان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی.
- زارع، بیژن؛ سراج‌زاده، سیدحسین؛ حبیب‌پورگنابی، کرم و مداحی، جواد. (۱۳۹۹). «زیست مجردی جوانان: مسئله‌ای اجتماعی- فرهنگی (رویکردی تحلیلی مبتنی بر آرای ژان بودریار و ریچارد سنِت)». مسائل اجتماعی ایران. ۲۸(۱۱)، صص ۹۷-۱۲۴.
- سربابی، حسن و اوجاقلو، سجاد. (۱۳۹۲). «مطالعه نسلی تغییر ارزش ازدواج در ایران (مطالعه موردی: زنان شهر زنجان)». مطالعات توسعه اجتماعی ایران. ۵(۴)، صص ۱۹-۴۲.
- شکوری، اعظم؛ نقدی، اسدالله؛ امامعلی‌زاده، حسین و رحیمی، زهرا. (۱۳۹۷). «عوامل مؤثر بر عدم تمایل به ازدواج در بین کارکنان مجرد ادارات شهرستان همدان». مطالعات راهبردی ورزش و جوانان. ۱۷(۴۱)، صص ۴۹-۷۲.

فصلنامه علمی مطالعات راهبردی ورزش و جوانان / شماره: ۶۳ / بهار ۱۴۰۳

- شهبانواز، سارا و آزاده، منصوره اعظم. (۱۳۹۷). «فراترکيب مطالعات تجرد در ايران». مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان. ۱۶(۴)، صص ۷۸-۴۳.
- قانع عزآبادی، فرزانه؛ کیان‌پور، مسعود و قاسمی، وحید. (۱۳۹۲). «تجارب زیسته دختران ۳۰ سال به بالا در زمینه داغ ننگ ناشی از تجرد (مورد مطالعه: شهرهای اصفهان و یزد)». بررسی مسائل اجتماعی ایران. ۴(۲)، صص ۳۰۵-۳۳۱.
- کرسول، جان. (۱۴۰۰). پویای کیفی و طرح پژوهش: انتخاب از میان پنج رویکرد: روایت پژوهی، پدیدارشناسی، نظریه داده‌بنیاد، قوم‌نگاری و مطالعه موردی. حسن دانائی‌فرد و سیدحسین کاظمی. صفرا، اشرافی.
- کریمی آکندی، سیدجابر. (۱۳۹۰). «بررسی عوامل موثر بر تاخیر در سن ازدواج دختران ۳۹-۲۵ ساله شهرستان ساری در سال ۱۳۹۰». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی.
- کلاته‌ساداتی، احمد؛ حجازی، حمید و مرادی‌نژاد، الهام. (۱۳۹۸). «رابطه بین دین‌داری و رفتار پرخطر در زندگی مجردی (مطالعه پیمایشی زنان شهر یزد ۱۳۹۷)». زن در توسعه و سیاست. ۶۳(۱۷)، صص ۲۷-۴۲.
- گافمن، اروینگ. (۱۳۹۶). داغ ننگ: چاره‌اندیشی برای هویت ضایع‌شده. مسعود کیانپور. نشر مرکز.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۹). پیامدهای مدرنیته. محسن ثلاثی. نشر مرکز.
- مجدالدین، اکبر. (۱۳۸۶). «بررسی دلایل و آثار افزایش سن ازدواج دختران روستایی در آشتیان». پژوهش‌نامه ادبیات و علوم انسانی. ۵۳(۵)، صص ۳۷۵-۳۸۶.
- محب‌زادگان، یوسف؛ پرداختچی، محمدحسن؛ قهرمانی، محمد؛ فراست‌خواه، مقصود. (۱۳۹۲). «تدوین الگویی برای بالندگی اعضای هیئت علمی با رویکرد مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد». پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. ۷۰(۱۹)، صص ۱-۲۵.
- محمدپور، علی و تقوی، نعمت‌الله. (۱۳۹۲). «عوامل اجتماعی بالا رفتن سن ازدواج جوانان». مطالعات جامعه‌شناسی. ۲۰(۵)، صص ۳۹-۵۴.
- مرادی، گلرمداد و صفاریان، محسن. (۱۳۹۱). «عوامل اجتماعی و اقتصادی مرتبط با افزایش سن ازدواج جوانان (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه)». مطالعات جامعه‌شناختی جوانان. ۷(۳)، صص ۸۱-۱۰۸.
- مهدوی، محمدصادق؛ کلدی، علیرضا و جمنبد، بهاره. (۱۳۹۵). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر بی‌رغبتی جوانان شهری به ازدواج (مورد مطالعه: شهر تهران)». مطالعات جامعه‌شناختی شهری. ۶(۱۹)، صص ۳۳-۶۰.
- مهربانی، امیر؛ خنیفر، حسین؛ امیری، علی؛ زارعی‌متین، حسن و جندقی، غلامرضا. (۱۳۹۰). «معرفی روش‌شناسی نظریه داده‌بنیاد برای تحقیقات اسلامی (ارائه یک نمونه)». مجله علمی «مدیریت فرهنگ سازمانی». ۹(۲۳)، صص ۵-۳۰.
- موسائی، میثم؛ و فندرسی، لیلاالسادات. (۱۳۹۵). «تأثیر سرمایه اقتصادی بر وضعیت تأهل (مطالعه موردی: شهر بهشهر)». زن در فرهنگ و هنر. ۲۸(۸)، صص ۲۴۹-۲۶۴.
- نوروزی، خلیل؛ باقری‌کنی، مصباح‌الهدی؛ آزادی‌احمدآبادی، جواد؛ و نوروزی، محمد. (۱۳۹۱). «ارتقای قابلیت‌های پویا در دانشکده‌های مدیریت جمهوری اسلامی ایران (مورد مطالعه: دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق ع)». مدیریت در دانشگاه اسلامی. ۳(۱)، صص ۴۲۳-۴۴۶.
- نیکخواه، هدایت‌الله؛ فانی، مریم؛ و اصغریورماسوله، احمدرضا. (۱۳۹۶). «سنجش نگرش دانشجویان نسبت به ازدواج و عوامل مؤثر در آن». جامعه‌شناسی کاربردی. ۶۷(۲۸)، صص ۹۹-۱۲۲.
- هزارجریبی، جعفر و آستین‌فشان، پروانه. (۱۳۸۸). «بررسی عوامل اجتماعی-اقتصادی مؤثر بر میانگین سن ازدواج زنان در سه دهه گذشته ۸۵-۵۵». برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی. ۱(۱)، صص ۱۳-۳۲.
- Dhamija, Gaurav; & Roychowdhury, Punarjit. (2020). "Age at marriage and women's labour market outcomes in India". Journal of International Development, 32(3), 342-374.
- Gebel, Michael; & Heyne, Stefanie. (2016). "Delayed transitions in times of increasing uncertainty: School-to-work transition and the delay of first marriage in Jordan". Research in Social Stratification and Mobility, 46, 61-72.

- Goulding, Christina. (2009). **“Grounded theory perspectives in organizational research”**. The SAGE handbook of organizational research methods, 381-394.
- Hippen, Kaitlin A. (2016). **Attitudes toward marriage and long-term relationships across emerging adulthood**.
- Inhorn, Marcia C; & Smith-Hefner, Nancy J. (2022). **Waithood: Gender, education, and global delays in marriage and childbearing**. Berghahn Books.
- Jones, Gavin. (2012). **“Late marriage and low fertility in Singapore: The limits of policy”**. The Japanese Journal of Population, 10(1), 89-101.
- Lee, Bun Song; Klein, Jennifer; Wohar, Mark; & Kim, Sangsin. (2021). **“Factors delaying marriage in Korea: an analysis of the Korean population census data for 1990–2010”**. Asian Population Studies, 17(1), 71-93.
- Maubrigades, Silvana. (2015). **“Connections between womens age at marriage and social and economic development”**. Documentos de Trabajo On Line/FCS-PHES; 39.